

МІЖНАРОДНИЙ СЕМІНАР "НЕОГЕОГРАФІЯ ТА МЕТАКАРТОСЕМІОТИКА 2013: ЗНАКОВИЙ СВІТ ПРИАЗОВ'Я"

17-18 травня 2013 р. в Донецькій області проходив Міжнародний семінар "Неогеографія та метакартосеміотика 2013: знаковий світ Приазов'я", який став черговим етапом розвитку міждисциплінарної дослідницької програми "Неогеографія та метакартосеміотика", анонсованої в березні на семінарі, що проходив у технопарку "Протвино" у Підмосков'ї (Росія).

Основні організатори семінару: геоінноваційне агентство "Іннотер"; група "Неогеографія" технопарку "Протвино"; Донецький інститут туристичного бізнесу; регіональний ландшафтний парк "Меотида"; філіал "Кам'яні Могили" Українського степового заповідника.

Метою проведення семінару було обговорення нагальних питань знакового відображення навколишнього світу (метакартосеміотика) в контексті поняття про неогеографію (www.neogeography.ru) – нового напрямку науки, який отримав розвиток в останнє десятиріччя завдяки суттєвому прогресу в комп'ютерному обробленні геопросторових даних і створенню геопросторового сервісу GoogleEarth.

У програмі семінару були заявлені наукові доповіді вчених з Ізраїлю, Мексики, Німеччини, Росії, України. Сесії семінару пройшли в заповіднику "Кам'яні Могили" на кордоні Донецької та Запорізької областей, а також на березі Азовського моря в селищі Седове – в садибі ландшафтного парку "Меотида".

Перша сесія під назвою "Неогеографія та метакартосеміотика" працювала 17 травня в заповіднику "Кам'яні Могили" – одному з п'яти філіалів Українського степового заповідника. Вступною і певною мірою "програмною" стала доповідь *Александра Володченка* (Дрезденський технічний університет, Німеччина) "Про нову міждисциплінарну програму "Неогеографія та метакартосеміотика". На думку доповідача, ця програма повинна задавати нові технологічні, концептуальні й теоретичні орієнтири на міждисциплінарне вирішення питань в умовах, коли науковий, дослідницький і технологічний потенціали неогеографії дуже еkleктичні й різнотрадиційні. Програма може включати (але не обмежуватись тільки ними) такі розділи:

- створення нової структурно-семіотичної моделі неогеографії;
- корекція уявлень про іконічний знак і знаки взагалі на базі досвіду, накопиченого неогеографією;
- перехід від картових семіотичних моделей до е-атласних завдяки новим інформаційним продуктам (електронні атласи на базі як картографічної, так і некартографічної парадигм) на міждисциплінарній основі;
- розроблення нових методичних атласно-семіотичних тем за допомогою мобільних пристроїв (наприклад, смартфонів і планшетів), зокрема створення ілюстрованих атласів на краєзнавчу і туристичну теми.

Програма включає орієнтири, які треба актуалізувати і коригувати з опорою на нові технологічні, концептуально-теоретичні та організаційні рамки мислення.

У своїй доповіді під назвою "Метакартосеміотика з точки зору неогеографії" керівник групи "Неогеографія" (технопарк "Протвино", Росія) *Євгеній Єрьомченко* визначив основні семіотичні особливості неогеографії. Мабуть, найбільш яскравою особливістю нової науки, що відзначається в тій чи іншій мірі всіма дослідниками, є відмова від використання звичних знаків і символізму у відображенні географічного контексту. Завдяки Google Earth і наступним за ним геointерфейсам ми все частіше сприймаємо світ "напряму" – тобто у вигляді його природного візуального образу, не опосередкованого картографічними умовностями. Існує думка, що в даному випадку ми все-таки маємо справу з особливим видом знаків – знаками "іконічними", або зображеннями. Чи так це? Чи є будь-який безпосередньо отриманий візуальний образ знаком чи перетворення зображення на знак пов'язане з додатковими умовами? Чи є чітка межа між безпосереднім сприйняттям і створенням на його основі знаком? А може знак і сприйняття тождні? Питання про природу іконічних знаків і знаковості взагалі є гранично важливим в силу своєї фундаментальності. Достатньо відзначити, що людство ще й досі не прийшло до єдиної думки про первинність і вторинність матерії та знака. Практична значущість цього питання також очевидна. Варто врахувати ще й світоглядний аспект, який безпосередньо пов'язаний з двома попередніми.

Незважаючи на складність терміна, метакартосеміотика – це не просто окремий розділ картової семіотики. Порівняльне вивчення картографічних і некартографічних систем відображення просторово-часових моделей дозволяє по-новому поглянути на природу і генезис знаковості й з'ясувати, якою мірою соціальні феномени відображуються за допомогою картографічних знаків та умовностей і як вони творилися останніми при відсутності в минулі епохи іншого інструментарію. Тепер набір інструментарію істотно розширився, відкривши можливості "роботи" з тими явищами, що не мають суворої локалізації в просторі у вигляді "кордонів". Провісниками прийдешніх змін є поява нових ризиків і загроз, нових суб'єктів глобальних процесів, далеко не завжди пов'язаних з такими жорстко локалізованими в просторі сутностями, як "держави". Вивчення того, що відбувається, потребує залучення метакартосеміотики.

Євгеній Єрьомченко відзначає основні семіотичні особливості географічного контексту

Цікавою також була спільна доповідь співробітників заповідника "Кам'яні Могили" Віктора Сіренка і Сергія Десякіна "Про розшифрування одного з написів у Кам'яних Могилах".

У 1990-х роках на вершині "Гостра", в західній гряді масиву, було виявлено напис, вибитий на граніті. У верхній його частині вгадувалося зображення тризуба. Оскільки символ було знайдено в пору формування геральдики Української незалежної держави, то він привернув до себе пильну увагу – робилися неодноразові спроби віднести напис до позамежно давніх епох.

Проведене археологічне дослідження переконливо науково довело, що датування напису слід вважати 1828 рік – період, коли регіон активно заселявся німцями, греками, українцями та росіянами. А символ, що сприймався тоді як тризуб, слід трактувати як зображення якоря, що має суттєво інше призначення.

Після першої сесії відбулася екскурсія по заповіднику, яку провів директор філії "Кам'яні Могили" Віктор Сіренко. Учасники побували на вершині "Гостра", біля загадкового напису, оглянули інші утворення, що не мають досі задовільного пояснення – зокрема, напівсферичні порожнини в гранітах.

Потім учасники семінару відбули до Сєдового, де в регіональному ландшафтному парку "Меотида" 18 травня відбулася друга сесія семінару під назвою "Знаковий світ Приазов'я".

Сергій Десякін демонструє древній напис на вершині "Гостра"

Сесію відкрив директор парку Геннадій Молодан розповіддю про цю пам'ятку – її історію, природу, проблеми, що стоять перед нею, і перспективи розвитку. На сесії також було представлено перші результати реалізації спільного з групою "Неогеографія" проекту археологічного моніторингу Азовського моря за допомогою знімків, одержаних космічним апаратом WorldView-2 (компанія DigitalGlobe, США). Завдяки наявності фіолетового спектрального каналу Coastal Blue (400-450 нм) високої роздільної здатності апарат дозволяє вивчати тонку структуру дна мілководного Азовського моря у всьому діапазоні глибин і по всій акваторії з роздільністю до 0,5 м у плані й вище 1 м по висоті. Унікальність проекту в тому, що Азовське море дуже молоде (за геологічними мірками), і утворилося воно лише кілька тисячоліть тому внаслідок прориву вод Середземного моря в Чорне через протоку Босфор, що при цьому утворилася. До того часу навколо Чорного моря і на дні майбутнього Азовського моря вже існувала розвинена землеробська цивілізація. Ці обставини роблять завдання моніторингу дна Азовського моря надзвичайно цікавою, хоча і досить складною справою.

Олександр Анопрієнко (Донецький національний технічний університет) презентував свою монографію "Ноогеографія Приазов'я в контексті астроморфної та антропоморфної археокартографії", в якій він розглядає історичний аспект ноогеографії (суб'єктивного сприйняття земної поверхні й навколишнього середовища людиною) Приазов'я і суміжних регіонів у світлі реконструкції давніх астроморфних (за образом і подобою зоряного неба) та антропоморфних (за структурою тіла людини) моделей, які пропонується розглядати як найважливіші складові археокартографії (древніх методів відображення земної поверхні).

Заступник генерального директора геоінноваційного агентства "Іннотер" Олександр Олефіренко (Росія) охарактеризував можливості сучасних засобів дистанційного зондування, зокрема для вирішення типових для Донбасу та Приазов'я завдань. Він особливо відзначив можливості нового російсько-білоруського угруповання апаратів ДЗЗ "Канопус-В" і БКА. Знімки для пілотного проекту з археологічного моніторингу Азовського моря були надані саме ГІА "Іннотер".

У доповіді Андрія Кирилова (Інститут фізики гірничих процесів НАН України, Донецьк) під назвою "Застосування наземних і космічних методів реконструкції археологічних пам'яток" було критично проаналізовано існуючу методіку археоастрономічних досліджень, в основі якої лежить визначення орієнтації археологічних пам'яток за даними вимірювання магнітного азимута. Було показано, що врахування прецесійного дрейфу земної осі та відтворення її положення на конкретну історичну епоху дозволяє з високою точністю датувати археологічні пам'ятки.

У доповіді Олексія Міхна (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) на тему "Неогеографія: растрові моделі – джерело нових знань" йшлося про растрові моделі як основу геопросторового аналізу території для вирішення військово-прикладних задач. За базові растрові моделі запропоновано обирати матрицю висот і цифрові (растрові) знімки території в різних спектральних діапазонах, отримані в ході дистанційного зондування. Доповідач зробив спробу проаналізувати тактичні властивості місцевості з використанням базових растрових моделей.

Олександр Олефіренко розповідає про можливості сучасних засобів дистанційного зондування

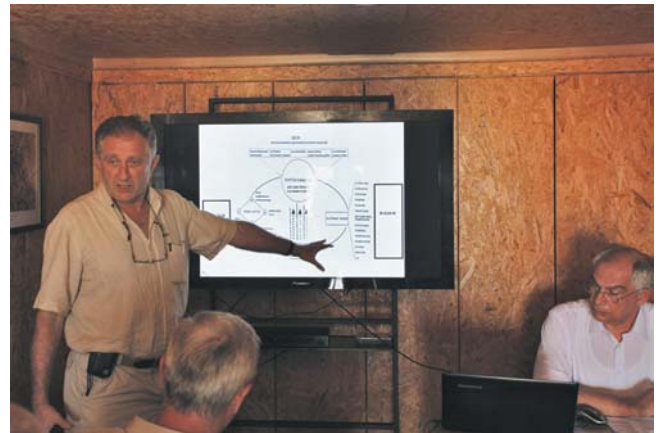
Юрій Голубчиков (Московський державний університет імені Михайла Ломоносова) в своїй доповіді торкнувся широкого кола проблем – від специфічних туристсько-краєзнавчих методів пізнання світу до принципу ситуаційної обізнаності (одного з базових принципів неогеографії) і пов'язаних з цим нових загроз і викликів.

Александр Володченко (Дрезденський технічний університет, Німеччина) представив на цій сесії іншу доповідь – "Юбіквітні міні-атласи як культурно-семіотична спадщина". Він відмітив принциповий зв'язок між новими тенденціями в розвитку мобільних пристроїв і додатків та перспективними семіотичними (атласними) моделями, які дозволяють відтворювати образ обстановки в її просторово-часовому аспекті за допомогою змішаних (гетерогенних) інформаційних комплексів, у т. ч. без використання карт взагалі або з мінімальним їх залученням. Доповідач також продемонстрував прототип юбіквітного більд-атласу заповідника "Кам'яні Могили".

Керівник археологічної науково-дослідницької групи Донецького національного університету Олександр Євглевський представив доповідь "Культурні пам'ятки половецького часу: географічний фактор і семіотичний аналіз". Були продемонстровані просторова та часова динаміка тюркських культурових курганних комплексів середньовіччя в приазовських степах, зроблено припущення про наявність у святилищах семантичних шарів, які змінювались в часі й мали свої особливості в просторі.

Дуже цікавим було повідомлення відомого харківського географа Олександра Ковальова "Денна поверхня як карта: онтологічні корені картосеміотики". В ньому аналізувалось питання відношення між поняттями "місцевість" як частина денної поверхні та "карта". Денну поверхню автор порівняв з монітором, на якому різні режими геосередовища представлені у вигляді морфологічних доменів, що виконують функцію знаків. Кодуючи особливості динамічних режимів, вони перестають бути чисто просторовими об'єктами. Це дозволяє розглядати денну поверхню як карту, що є онтологічною основою для картографії. При цьому карта розуміється як форма репрезентації (на основі об'єктів-знаків) тих сил, які лежать в основі динамічних режимів, відповідальних за розташування цих об'єктів-знаків. Автор робить такий висновок: якщо карта – не місцевість, то місцевість – це карта. З цієї позиції він і розглядає питання зв'язку між картографією і географією.

Сесія завершилась доповіддю Ігоря Семичастного (Донецький інститут туристичного бізнесу) "Реалізація системи підтримки прийняття рішень на основі принципів неогеографії в туристичному бізнесі та управлінні", в якій підсумовано досвід наукового центру Донецького інституту туристичного бізнесу в справі розроблення сучасних інформаційних систем на базі принципів неогеографії та ситуаційної обізнаності.

Александр Володченко доповідає тему "Юбіквітні міні-атласи як культурно-семіотична спадщина"

На семінарі жваво обговорювались також доповіді авторів, які з різних причин не змогли взяти участь у його роботі особисто, але подали свої нароби до збірки матеріалів. Серед них виділимо доповіді фахівців з загальної семіотики Абрама Соломоника (Ізраїль) і метакартосеміотики Флоріана Хруби (Австрія/Мексика).

Форум загалом пройшов активно. Прийнято рішення проводити семінари циклу "Неогеографія та метакартосеміотика" в Приазов'ї регулярно, адже воно має невичерпаний семіотичний потенціал. У наступному році проблеми семіотики будуть обговорюватись у Новоазовському і Володарському районах Донецької області.

Заклучна фотосесія в регіональному ландшафтному парку "Меотида"

Матеріали семінару буде видано у вигляді окремої збірки в журналі "Diskussionsbeitraege zur Kartosemiotik und zur Theorie der Kartographie" (Німеччина).

© О. Г. Міхно